

ПЕРЕЙНЯТТЯ БАНКАМИ УКРАЇНИ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСІВ ЗЛИТТЯ І ПОГЛИНАННЯ

КОТ О. В.

кандидат економічних наук

ДЗЮБАНОВА Н. Д.

Харків

Сприяння ефективній і збалансованій роботі фінансової системи є запорукою благополуччя держави і в інших її сферах, адже вкрай важливим є дотримання ефективного виконання трьох основних її функцій: спрощення процесу платежів, роль проміжної ланки у розподіленні коштів між вкладниками і позичальниками, а також управління фінансовими ризиками. Проте не завжди національний уряд, особливо в країнах, що розвиваються, та з перехідною економікою, самостійно справляється з даною задачею. У цьому випадку стає актуальним перейняти досвід міжнародних фінансових установ, деякі з яких вже стали професіоналами оптимізації наведених функцій. Часто це здійснюється шляхом процесів злиття і поглинання (ЗіП), котрі за декілька останніх десятиліть вже стали звичним явищем на тих чи інших ринках світу.

В економічній науці питанням ЗіП? у фінансовому секторі зокрема, або їх окремим аспектам було присвячено ряд досліджень, якими в різні часи займалися такі вчені та науковці, як А. Анісімов, Р. Брейлі, А. Лажу, С. Майерс, К. МакГін, С. Ф. Рід, А. Бородаєвський, Ф. Євдокимов, Ю. Ігнатішин, В. Міщенко, Н. Орлова, О. Прохоров та інші. З огляду на надзвичайну актуальність даної проблеми у сучасних умовах вважаємо за доцільне приєднатися до її обговорення, проаналізувати стан ринку ЗіП фінансового сектора Європи та розглянути стратегію експансії JP Morgan Chase.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу наукових джерел і статистичного матеріалу стосовно проведених ЗіП у галузі фінансових послуг виявити сучасний стан проблеми, що розглядається, і запропонувати перспективні напрями інтеграції за кордон вітчизняних банківських структур.

У зв'язку з тим, що Україна є невід'ємною складовою європейського простору і консолідація активів вітчизняних банківських структур відбувається переважно з активами європейських фінансових груп, вважаємо за доцільне в першу чергу проаналізувати сучасний стан процесів злиття та поглинань у сфері фінансових послуг на ринку Європи. Для кращого розуміння характеру та мотивів укладання угод з ЗіП, принципів і взаємозалежностей даного процесу, слід, безперечно, почати з аналізу попередніх періодів і розглянути дану проблему у ретроспективі.

Згідно зі щорічними звітами стосовно новин та оглядів угод зі злиття та поглинання на вищезазначеному секторі європейського ринку, що були опубліковані міжнародною аудиторською компанією Pricewaterhouse Coopers (PwC) [2], 2011 рік виявився неоднозначним у плані підписання угод ЗіП після періоду відносного затишшя в 2010 р. Багато експертів очікували, що 2011 р буде доволі напруженим у плані реструктуризації сектору фінансових послуг Європи. І дійсно: за помірним стартом у першому кварталі даного року (вартість угод 9,8 млрд євро) прийшло поглиблення кризи єврозони і зростання макроекономічної невизначеності. Це зруйнувало спроби більшості компаній вірно спланувати стратегію злиття, і вартість угод різко скоротилася в другому (6,7 млрд євро) і третьому кварталах (5,0 млрд євро) року [2, с. 12]. Незважаючи на помітне відновлення вартості угод в останньому кварталі, 2011 фінансовий рік все ж виявився найспокійнішим за останні 8 років на ринку фінансових послуг ЗіП регіону. Загальна вартість оголошених угод за рік скоротилася на 25% в порівнянні з 50,3 млрд євро у 2010 р. до всього лише 37,9 млрд євро (рис. 1).

З рис. 1 видно, що обсяги вартості укладених угод ЗіП 2007 р. досягли піку, після чого стали поступово щорічно знижуватися з тенденцією до відтворення показників періоду, що передував максимальному значенню, а співробітництво у 2000-х рр. шляхом інтеграції набувало свого розвитку.

З рис. 1 видно, що обсяги вартості укладених угод ЗіП 2007 р. досягли піку, після чого стали поступово щорічно знижуватися з тенденцією до відтворення показників періоду, що передував максимальному значенню, а співробітництво у 2000-х рр. шляхом інтеграції набувало свого розвитку.

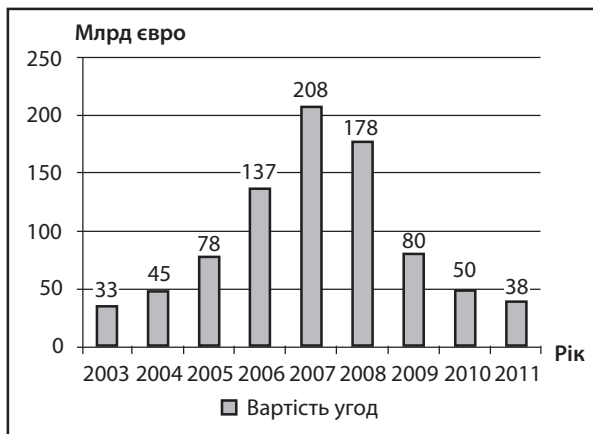

Рис. 1. Угоди ЗіП на ринку фінансових послуг Європи у вартісному виразі (млрд євро), 2003 – 2011 рр.

Таким чином, вартість угод 2011 р. майже приблизилася до показника 2003 р. у зв'язку зі складнощами проведення консолідації активів компаній під час фінансової кризи та сумніву менеджменту учасників ЗіП у своєму успіху.

Аналіз угод за 2003-2011 роки за підгалуззями показує, що, незважаючи на зниження, банківські операції зберегли звичне домінування (табл. 1 і рис. 2).

ючи на широко поширені очікування отримання права розпорядження європейськими банками, загальна вартість ЗіП у підгалузі управління активами досягла найнижчого рівня з 2003 р.

Опираючись на ці дані, отримані спеціалізованими установами щорічним моніторингом злиттів і поглинань, що відбулися, можна відмітити, що банківський сектор преважує у впливі на сукупний показник угод фінансового сектору, головним чином на протязі 2008 – 2011 рр. Так, це дозволяє сконцентрувати зусилля на гальмуванні щорічного скорочення укладених угод з ЗіП у Європі за рахунок поліпшення стану саме даної підгалузі фінансового сектору із формуванням відповідних рекомендацій, у тому числі пошуку ефективних рішень щодо консолідації переважно банківських структур. Слід зазначити, що положення на європейському ринку ЗіП фінансових послуг хитке. Це підкреслює також незавершеність світової фінансової кризи, котра вже встигла плавно перевести економіки ряду країн у фазу стагнації.

Однак і в період фінансової кризи відмінний для складних часів результат демонструють лідери галузі, що досліджується, серед яких американська фірма з надання фінансових послуг у глобальному масштабі JPMorgan Chase & Co – один з найстаріших і найвпливовіших конгломератів світу з активами у 2,3 трлн дол. США та

Таблиця 1

Угоди ЗіП на ринку фінансових послуг Європи у вартісному виразі (млрд євро) у розрізі підгалуззей, 2003 – 2011 рр.

Галузь фінансового сектора	Рік									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Банківський сектор	16	22	47	99	140	152	49	30	23	
Страховання	11	15	19	25	45	11	12	9,5	9	
Управління активами	3	3	7	2	13	5	15	7	2	
Інше	3	5	5	11	10	10	4	4	4	
Разом	33	45	78	137	208	178	80	50,5	38	

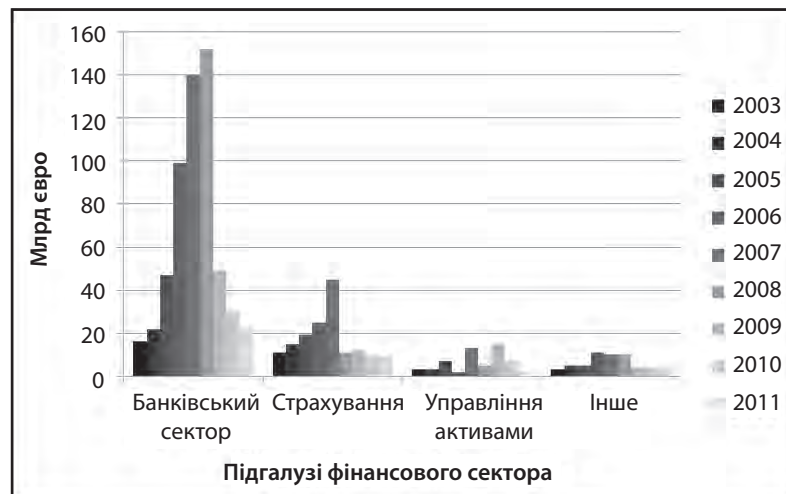

Рис. 2. Угоди ЗіП на ринку фінансових послуг Європи у вартісному виразі (млрд євро) у розрізі підгалуззей, 2003 – 2011 рр.

Порівняльна стійкість страхової галузі була продемонстрована четвертий рік поспіль, проте з дещо приглушеною діяльністю у плані укладання угод. Незважа-

веденням операцій більш ніж у 60 країнах світу. Визнана найкрупнішою публічною компанією у світі (за версією журналу Forbes на 20.04.2011 р.) [3] на початок 2011 р. корпорація налічувала 17,4 млрд дол. США чистого прибутку, а її ринкова вартість становила 182,2 млрд дол. США.

Розмірковуючи над тим, у чому полягає успіх світових компаній цієї галузі, одночасно відбувається пошук шляхів досягнення цього стану у діяльності вітчизняних банків, які характеризуються відповідним стратегічним напрямком. Звісно, однозначну відповідь сформувати складно, проте важливим фактором є можливість вивчення багаторічного досвіду роботи на ринку. Так, одним із факторів успішної діяльності корпорації JP Morgan Chase, якою ми знаємо її тепер, є саме історія її формування, що розпочалося в 1799 р., коли було зареєстровано перший з її

основоположних банків-засновників. Проте рушійними силами у розширенні банківської компанії стало укрупнення її структури, багато в чому завдячуючи прислуханням до побажань своїх клієнтів та задоволенні їх потреб. JP Morgan Chase утворилась шляхом низки угод зі злиття та поглинання впливових банків США (Bank of Manhattan, Chemical Bank, Manufacturers Hanover, Chase National Bank та ін.), майже всі серед яких на певному етапі свого розвитку пов'язані з інноваціями у фінансовій сфері. Зокрема, вже у 1805 – 1808 рр. Bank of Manhattan просували ідеї чекового індосаменту, кредитних відділів, діяльність відділів вивчення кредитоспроможності клієнтів і системи банків – кореспондентських банків, а Chemical Bank розробили електронну банківську систему для проведення відповідних операцій на дому (1982 р.) та утворили першу мережу банкоматів у Нью-Йорку (1885 р.) [5, с. 39 – 40]. У подальшому стратегія зростання переслідувала переважно мету розширення клієнтської бази та пошук нових ринків надання своїх послуг із випливаючими з цього новими джерелами прибутку.

Заслуговує уваги, головним чином, те, що протягом усієї своєї історії JP Morgan Chase була гіперактивним гравцем ринку, використовуючи майже всі стратегії жорсткої гри, акцентуючись, на нашу думку, на «масовому ударі переважуючими силами» [7, с. 14] (як це було зроблено 2008 р. за покупки корпорацією американської позиково-ощадної асоціації Washington Mutual за заниженою ціною) та швидкій інтеграції для ефекту масштабу. Головний виконавчий директор JP Morgan Chase Джеймі Деймон особито визнає, що фірма має значні можливості узгодженого зростання, які потрібно досягати «...агресивно: щодня, щокварталу і щороку за рахунок відкриття нових галузей, запуску нових продуктів і впровадження нових технологій, а також невпинного пошуку, найму та навчання працелюбних співробітників» [1, с. 12]. Узгоджене формування бізнесу, на його думку, може бути складним для здійснення, проте дуже значущим, а потенційна віддача – величезною.

Таким чином, українські банківські компанії, взявши активну участь у реалізації запропонованої стратегії нарощення капіталу корпорацій за рахунок їх об'єднання, можуть отримати вигоду, виступаючи як у ролі покупця, так і продавця об'єкта ЗІП. Банківський сектор України відзначається тим, що виступає переважно державою-донором акцій вітчизняних банків задля продажу іноземним структурам, серед яких домінують російські із часткою у 15,5% активів всієї банківської системи України на початок 2012 р. (ВАТ «Сбербанк Росії», ВАТ Банк ВТБ, Банківська група «Альфа-Банк») [4, с. 27]. Також тут присутні австрійські – Raiffeisen Bank International AG, Volksbank International AG та Erste Group, французькі – BNP Paribas Group та Credit Agricole S. A., а також фінансові групи Швеції, Німеччини, Іспанії, Кіпру та ін.

Однак є в банківському секторі України вітчизняні гравці, що обрали інший напрям своєї діяльності, спрямований на збереження акціонерного капіталу у власності держави (АТ «Укресімбанк», АТ «Ощадбанк»), або обравши стратегію власного розширення за кордон,

шляхом відкриття дочірніх компаній і філіалів (ПАТ КБ «ПриватБанк»). ПАТ КБ «ПриватБанк» досяг певних успіхів у своїй діяльності: він має 3 дочірні банки відповідно у Російській Федерації, Латвії (що, у свою чергу, має підрозділи в Італії та Португалії) і Грузії, а його фінансовий результат на 01.01.2012 р. у 1,426 млрд грн. дозволяє розширюватися і надалі.

Як зазначалося, для ефективності угод вітчизняним структурам знадобиться світовий досвід, щоб спиратися на успішно застосовані на практиці схеми організації пошуку об'єктів ЗІП, переговорів з ними та подальшої інтеграції капіталів і досягнення синергійного ефекту. На нашу думку, пріоритетними напрямками зміцнення позицій України у секторі фінансових послуг Європи є додержання агресивного характеру експансії за кордоном КБ «ПриватБанк» із розглядом можливості придбання одного з комерційних банків в Італії або Португалії, для підтримання та зміцнення своїх конкурентних переваг на ринку функціонування філіалів. Позитивним фактором є передусім те, що КБ «ПриватБанк» має у розпорядженні значний капітал, адже є вітчизняним «передовиком» галузі на 01.01.2012 р. із обсягом активів у 145,1 млрд грн, що майже вдвічі більший за аналогічні показники двох наступних за величиною активів банків та найбільшим у рейтингу фінансовим результатом. Банки, що зайняли відповідно другу і третю ланки рейтингу українських банків за обсягом активів, – Укресімбанк та Ощадбанк із фінансовим результатом у 531 і 88,1 млн грн [4, с. 44]. Обидва є державними і за рейтингом надійності депозитних вкладів зайняли дві перші строки у списку [6]. У свою чергу, Ощадбанк – це єдиний в Україні банк, що має закріплену Законом України «Про банки і банківську діяльність» державну гарантію повного збереження грошових коштів громадян, довірених банку. Поліпшуючи у подальшому свої основні фінансові показники та диференціюючи пакет послуг, дані державні банки могли б у майбутньому взяти на озброєння стратегію виходу на сусідні ринки державних фінструктур Росії, шляхом участі в капіталі зарубіжних фінансових груп або відкриття власних відділень на території США, і взяти участь у конкурентній боротьбі на міжнародному рівні. Більш того, Укресімбанк вже має досвід ведення справ транскордонного характеру: по-перше, у зв'язку з власною спеціалізацією, а, по-друге, завдяки управлінню представництвами у Лондоні та Нью-Йорку. Перспективі розширення у США сприяють також спільні риси банківських систем країн-учасниць, які історично розвивались у єдиному руслі. Проте, у будь-якому разі, для отримання Україною ефективного результату інтеграції, слід присвятити значну частину часу розробці стратегії виходу на зарубіжні ринки, паралельно адаптуючи і синхронізуючи відповідні нормативно-законодавчі акти з міжнародними.

ВИСНОВКИ

Міжнародна експансія є довгим, жорстким й іноді клопітливим процесом. ЗІП у секторі фінансових послуг Європи четвертий рік поспіль піддається негативному впливу ще незавершеної фінансової кризи, що значно

скоротила обсяг укладених угод. Проте пропонується зосередитись на поліпшенні стану банківської підгалузі, у чому може зіграти значущу роль Україна. Хоча реалізація стратегії інтеграції часто вимагає тривалого часу, а проблеми відмінностей у законодавстві і моделях менеджменту компаній представляють низку проблем, що супроводжуються відповідними ризиками, зусилля за ретельної підготовки до злиття будуть того варті: можливості розширення дійсно великі, а ризик може бути контрольованим і керованим. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. JPMorgan Chase & Co. / 2010 Annual Report. – U.S.A. : JPMC&Co., 2011. – 308 p.
2. Sharing deal insight – European Financial Services M&A news and views, February 2012. – PwC-UK. – URL: http://www.pwc.com/en_GX/gx/financial-services/mergers-acquisitions-reports/pdf/pwc-sharing-deal-insight-feb-2012.pdf

www.pwc.com/en_GX/gx/financial-services/mergers-acquisitions-reports/pdf/pwc-sharing-deal-insight-feb-2012.pdf

3. The World's Biggest Public Companies [Електронний ресурс] // Forbes.com. – Режим доступу : <http://www.forbes.com/global2000/list/>

4. Аналітичний огляд банківської системи України за 2011 рік. – Київ : НРА «Рюрік», 2012. – 50 с.

5. **Бартон Т. Л.** Риск-менеджмент. Практика ведучих компаній / Томас Л. Бартон, Уильям Г. Шенкир, Пол Л. Уокер : Пер. с англ. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2008. – 208 с.

6. Рейтинг надійності депозитів-2012 [Електронний ресурс] // Реальна економіка. – Режим доступу : <http://real-economy.com.ua/publication/ratings/2931.html>

7. **Сток Дж.** Жесткая игра / Джордж Сток, Роберт Лайхенауэр [Пер с англ.]. – М. : HIPPO, 2004. – 208 с.